

УДК 332.3
JEL: R12, R28, R58,
DOI: 10.35774/rarrrpsu2021.26.041

Юрій ІВАНОВ

доктор економічних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку,
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України
E-mail: yuriy.ivanov.ua@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5309-400X

Ольга ІВАНОВА

доктор економічних наук, доцент,
завідувач сектора проблем регіонального розвитку та
децентралізації відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України
E-mail: laptevaou@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3656-2473

В'ячеслав ЛАПТЄВ

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної економіки
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця
E-mail: vlaptev777@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-4163-0933

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

АНОТАЦІЯ

Вступ. Статтю присвячено актуальним питанням розвитку територій на основі самодостатності, розробці наукових засад просторового розвитку територіальних громад та особливостям державного регулювання цього процесу на підставі децентралізації влади.

Мета статті полягає у висуненні гіпотез, обґрунтуванні положень концепції просторового розвитку територіальних громад, теоретичного базису концепції, принципів, підходів та методів реалізації концепції.

Методи дослідження. Під час написання наукової статті було використано методи логічного узагальнення; теоретичного аналізу; компаративного аналізу та гіпотетико-дедуктивний метод.

Результати. Висунуто наукові гіпотези та обґрунтовано положення концепції державного регулювання просторового розвитку територіальних громад: розвиток територіальних громад можливий лише на основі системного підходу щодо просторового, соціально-економічного розвитку, вдосконалення системи місцевого самоврядування й модернізації адміністративно-територіального устрою країни; просторовий та соціально-економічний розвиток територіальних громад базується на забезпеченні територій закріпленими власними ресурсами та відповідними повноваженнями й відповідальністю; територіальні межі громад мають формуватися на підставі обґрунтованих критеріїв щодо можливого саморозвитку; інструменти державного стимулювання й підтримки територіальних громад варіюються залежно від їх виду; інструментарій просторового розвитку територіальних громад базується на геоінформаційних системах. Доведено, що державне регулювання просторового розвитку полягає

у державній інформаційно-просвітницькій, організаційній, методичній та фінансовій підтримці розвитку територіальних громад та у державному стимулюванні саморозвитку територій.

Висновки. Основні положення цієї статті сприятимуть формуванню виваженої державної політики регулювання просторового розвитку територіальних громад на принципах самодостатності.

Ключові слова: територіальні громади, концепція, державне регулювання, просторовий розвиток, державне стимулювання, геоінформаційні системи, децентралізація, самодостатність розвитку.

Формули: 0, рис.: 4, табл.: 0, бібл.: 19:

Yuriy IVANOV, Olga IVANOVA, Viacheslav LAPTIEV

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF STATE REGULATION OF TERRITORIAL COMMUNITIES SPATIAL DEVELOPMENT

ABSTRACT

Introduction. The article is devoted to topical issues of territorial development on the basis of self-sufficiency, development of scientific principles of territorial communities spatial development and features of state regulation of this process on the basis of authorities decentralization.

The purpose of the article. The purpose of the article is to put forward hypotheses; substantiation of the provisions of the concept about spatial development of territorial communities, the theoretical basis of the concept, principles, approaches and methods of implementing the concept.

Methods. Methods of logical generalization; theoretical analysis; comparative analysis and hypothetical-deductive method were used in writing the scientific article.

Results. Scientific hypotheses are put forward and the provisions of the concept of state regulation of territorial communities spatial development are substantiated: development of united territorial communities is possible only on the basis of a systematic approach to spatial, socio-economic development, improvement of local self-government and modernization of administrative-territorial structure; spatial and socio-economic development of the united territorial communities is based on providing the territories with the fixed own resources and the corresponding powers and responsibilities; territorial boundaries of communities should be formed on the basis of reasonable criteria for possible self-development; instruments of state stimulation and support of united territorial communities vary depending on their type; tools for patrol development of territorial communities are based on geographic information systems. It is proved that the state regulation of spatial development consists in the state information and educational; organizational; methodological and financial support for the development of territorial communities and in the state stimulation of self-development of territories.

Conclusions. The main statements of this article will contribute to the formation of a balanced state policy of regulating the spatial development of united territorial communities on the principles of self-sufficiency.

Key words: territorial communities; concept; state regulation; spatial development; state incentives; geographic information systems; decentralization; self-sufficiency of development.

Formulas: 0, fig.: 4, tabl.: 0, bibl.: 19.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Важливість розвитку територіальних громад безперечна в контексті реформи децентралізації, що спрямована на забезпечення гідного рівня та якості життя населення територій, конкурентоспроможності регіонів та національної економіки загалом. Повільний розвиток територіальних громад є наслідком недостатнього ресурсного забезпечення територіальних громад, недостатньої ефективності розподілу повноважень та відповідальності між рівнями влади, браку висококваліфікованих службовців органів місцевого самоврядування для розробки дієвих стратегій розвитку територіальних громад, ефективних програм та проєктів їх реалізації, а також через значну фінансову залежність від державної підтримки.

Актуальність статті полягає в необхідності розробки комплексного підходу із застосуванням сучасних методів публічного управління, регіонального розвитку, цифровізації та діджиталізації

щодо подолання бар'єрів розвитку територіальних громад та створення умов для їхнього саморозвитку на основі визначення дієвого інструментарію державного стимулювання та підтримки їхнього розвитку залежно від видів територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку територій приділено чимало уваги як вітчизняними, так і закордонними науковцями. Однак ці питання завжди актуальні та своєчасні через зміну умов функціонування територій. Так, просторовому розвитку територій та його функціям присвячено роботи З. Герасимчук, Т. Ніщик, Л. Руденко; соціально-економічні аспекти розвитку територіальних громад досліджували такі вчені-економісти як О. Батанов, А. Бесчастний, А. Двігун, П. Жук, В. Кравців, В. Кравченко, М. Мельник, Г. Монастирський тощо; ресурсне забезпечення територіального розвитку знайшло відображення у працях З. Варналія, І. Вахович, М. Козоріз, А. Крисоватого, І. Луніної, П. Мельника, І. Сторонянської, Л. Тарангул та інших. Однак, незважаючи на значну дослідженість проблем розвитку територій, залишається актуальною розробка комплексного підходу до формування заходів із просторового розвитку територіальних громад на підставі ідентифікації проблем та пошуку ефективних послідовних дій із механізми їхньої реалізації в умовах невизначеності.

Мета статті полягає у висуненні гіпотез; обґрунтуванні положень концепції просторового розвитку територіальних громад, теоретичного базису концепції, принципів, підходів та методів реалізації концепції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні трансформації свідчать про актуальність створення територіальних систем, здатних до гнучкості, адаптації до мінливих умов зовнішнього та внутрішнього середовища, спроможність забезпечити себе на основі саморозвитку.

Саме такими територіальними системами мають стати новостворені територіальні громади (ТГ), які доцільно розглядати як сукупність «людей, які мешкають у певних територіальних межах та об'єднані спільними інтересами [1, с. 8], а головне – мають у своєму розпорядженні ресурси громади та права з відповідальністю за делеговані повноваження.

Ще М. Грушевський під час вивчення процесів становлення громад за часів Київської Русі зазначав: «Люди здавна звикли гуртуватися задля колективного вирішення проблем та задоволення власних потреб і інтересів». І. Франко розглядав громаду з погляду базової одиниці адміністративно-територіального устрою: «Наші устами кажуть, що громада, то перша і найменша одиниця адміністраційна; з громад складаються повіти, з повітів край, з країв держава... Коли кожний повіт, кожний край, кожна держава складається з громад – сільських чи міських, – то все одно перша і найголовніша задача тих, що управляють державою, краями, повітами, повинна би бути така, щоб добре упорядкувати і мудрими правами якнайліпше забезпечити ту найменшу, але основну одиницю. Бо коли громада зле впорядкована, бідна, темна і сама в собі розлазиться, то очевидно, що й увесь побудований на ній порядок повітовий, крайовий і державний не може бути тривалий» [2, с. 175].

Для забезпечення функціонування територіальної громади як цілісної системи необхідно сформувати концептуальну модель дослідження просторового розвитку територіальних громад (рис. 1).

Територіальні громади різних видів (міські, сільські, селищні) мають у своєму арсеналі певний набір ресурсів, головні з яких – це людські ресурси, які мешкають на певній території та формують конкурентні переваги територіальної громади з використанням інших ресурсів (природних, технічних, технологічних, інформаційних, фінансових тощо). Держава, в особі виконавчих органів влади, здійснює державне регулювання просторового розвитку територіальних громад через фінансову, організаційну, інформаційну й методичну підтримку та стимулювання саморозвитку громад на основі створення умов для співпраці громад, податкового стимулювання їхньої діяльності, децентралізації влади та навчання людських ресурсів громади застосовувати сучасні методи управління.

Просторовий розвиток при цьому має забезпечити формування геопростору громади, при якому можуть бути використані всі конкурентні переваги території для формування самодостатності територіальної громади та забезпечення гідного рівня життя населення громади.

Теоретичним підґрунтям розробки концепції просторового розвитку територіальних громад є:

теорії просторового розвитку; теорії систем; теорії територіальної організації економіки; теорії розвитку місцевого самоврядування [3-4; 8-10]; теорія економічної синергетики (синергетична парадигма); теорія ендогенного розвитку; теорія державного регулювання; теорії регіоналістики.

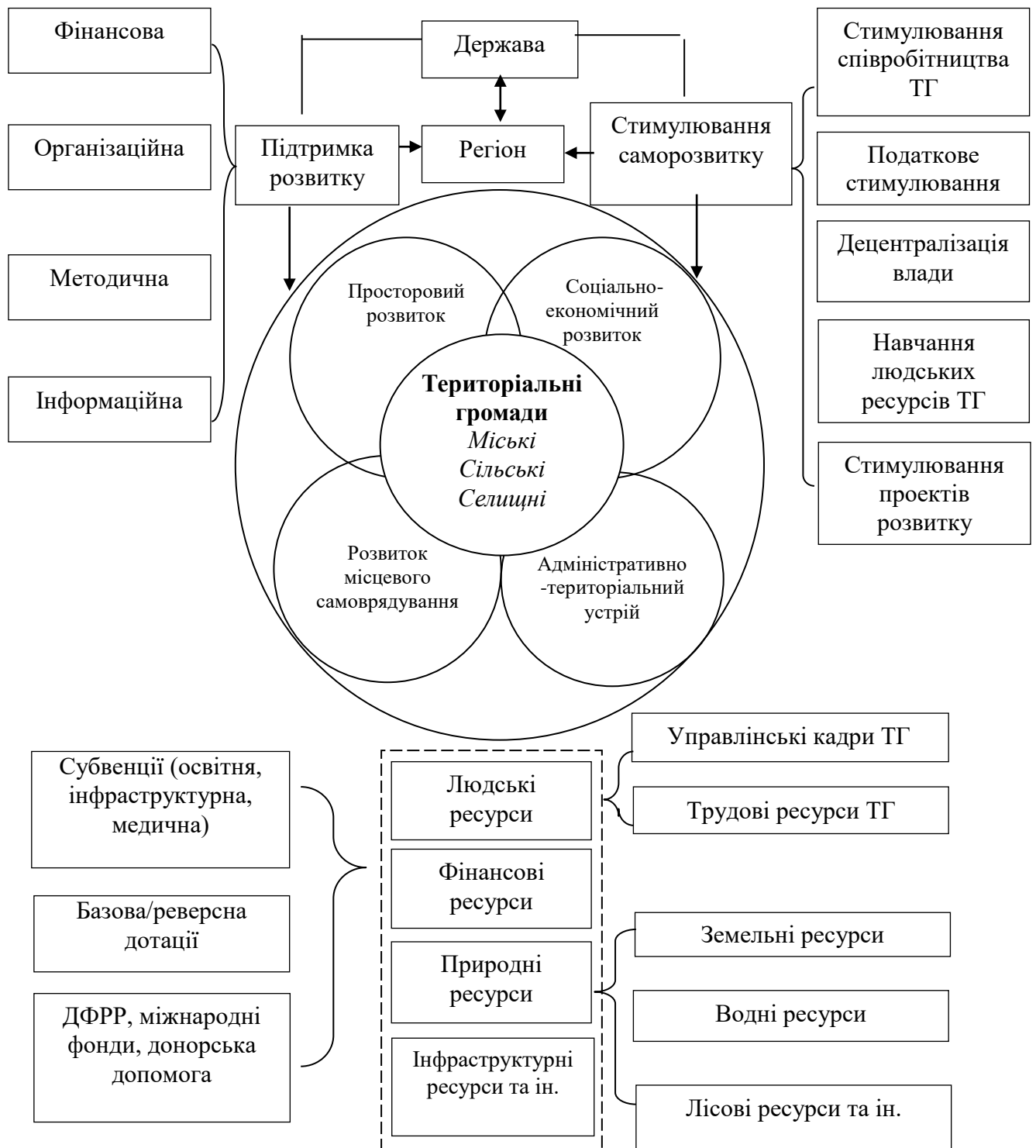

Рис. 1. Концептуальна модель дослідження просторового розвитку територіальних громад

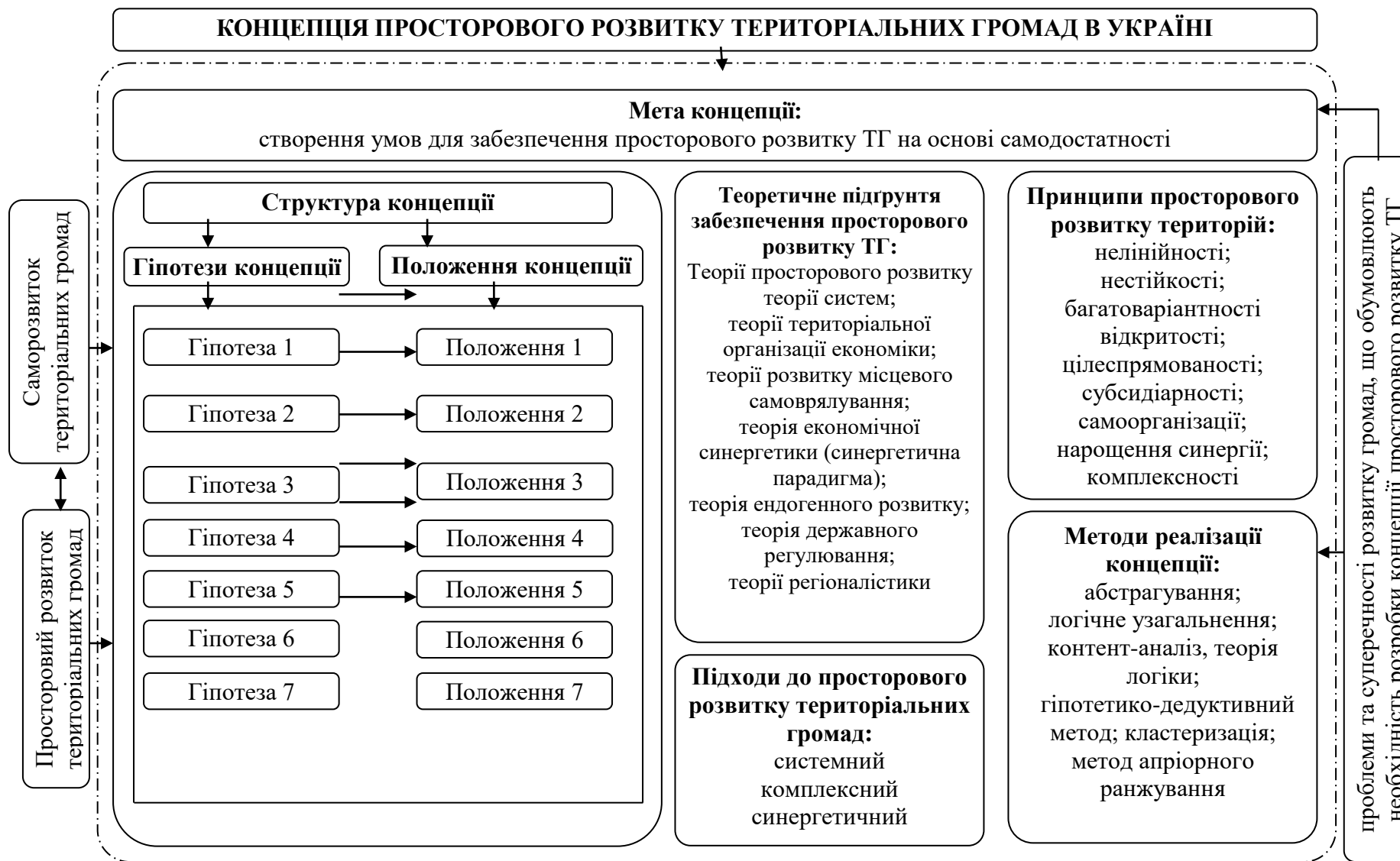

Рис. 2. Схема концепції просторового розвитку територіальних громад в Україні

Щодо принципів концепції просторового розвитку територіальних громад варто виокремити такі [5–7]: принципи системності й раціональності; підпорядкованості; оптимальності; взаємодоповнюваності; субсидіарності; пріоритетності; комплементарності й органічності; доступності; стійкості; відкритості; прозорості й неупередженості; дотримання інтересів усіх суб'єктів територіальних відносин; всебічного і комплексного підходу; місцевого лідерства і бачення перспектив; творчості і креативності; партнерства; гнучкості й адаптивності; оперативності й цілеспрямованості.

В основі концепції просторового розвитку територіальних громад як відкритих систем лежить синергетична парадигма. Згідно з цією парадигмою, територіальній громаді як системі притаманні такі властивості:

- відсутність її повного формального опису;
- динамічність – зміна елементів і зв'язків у часі;
- синергетичний ефект – зміна ефективності функціонування елементів при їх об'єднанні;
- нестабільність та нелінійність – складні системи мають багато можливих варіантів (траєкторій) поведінки, між якими вони блукають у результаті малих змін параметрів, що управляють їхньою динамікою;
- адаптивність – здатність пристосовуватися до несприятливих змін зовнішнього середовища; багатоваріантність, альтернативність розвитку [7].

Дослідження принципів синергетичної парадигми дозволяє врахувати нелінійність розвитку територіальної громади; комплексний характер просторового розвитку територіальної громади обумовлений розгляданням її як системи з елементами, управління якими призводить до зміни системи загалом.

З огляду на вищевикладене, зазначимо що підходами до просторового розвитку територіальних громад у межах концепції є такі:

- системний підхід – розглядання територіальної громади як системи із взаємопов'язаними та взаємозалежними елементами;
- комплексний підхід – просторовий розвиток територій має бути спрямований на інтереси комплексного розвитку всіх ресурсів громади, регіонів і країни загалом. «Тільки комплексний розвиток регіону запускає ланцюжок позитивних кібернетично-рекурсивних впливів та стимулів: зростання обсягу внутрішнього регіонального ринку, зростання виробництва, інвестування та інновації, зростання продуктивності праці, зростання якості інфраструктури, зростання інвестиційної привабливості, зростання зайнятості...» [11];
- синергетичний підхід дозволяє розглядати кожен ресурс громади у взаємодії з іншими ресурсами-елементами системи.

Концепція просторового розвитку територіальних громад в Україні полягає у висуванні та доведенні гіпотез.

Гіпотеза 1. Просторовий розвиток територіальні громади базується на системному підході.

Гіпотеза 2. Розвиток територіальних громад можливий лише на основі комплексного підходу щодо просторового, соціально-економічного розвитку, удосконалення системи місцевого самоврядування й модернізації адміністративно-територіального устрою країни.

Гіпотеза 3. Просторовий та соціально-економічний розвиток територіальних громад базується на забезпеченні територій закріпленими власними ресурсами та відповідними повноваженнями й відповідальністю.

Гіпотеза 4. Територіальні межі громад мають формуватися на підставі обґрунтованих критеріїв щодо можливого саморозвитку.

Гіпотеза 5. Вид територіальної громади та специфіка її діяльності впливають на вибір інструментів державного стимулювання й підтримки територіальних громад.

Гіпотеза 6. Просторовий розвиток територіальної громади не обмежується її межами та відкриває можливості співпраці для досягнення синергетичного ефекту.

Гіпотеза 7. Просторовий розвиток потребує фінансового забезпечення на основі самодостатності.

Для обґрунтування або спростування гіпотез концепції розроблено операційну модель просторового розвитку територіальних громад (рис. 3).

Рис. 3. Операційна модель просторового розвитку територіальних громад

У межах доведення гіпотез концепції просторового розвитку територіальних громад використано низку наукових методів, зокрема абстрагування; логічне узагальнення; контент-аналіз, теоретичний аналіз; теорія логіки; гіпотетико-дедуктивний метод; метод апріорного ранжування тощо. Тому стає можливим формулювання таких положень концепції:

Положення 1. Територіальні громади є складною відкритою системою, здатною до саморозвитку на основі мобілізації потенційних можливостей її елементів та отримання синергетичного ефекту.

З позиції системного підходу територіальні громади розглядають як сукупність взаємозалежних та взаємопов'язаних елементів, ними виступають ресурси громади (людські, матеріальні, природні, соціальні, економічні, техніко-технологічні, інформаційні та тощо), а також процеси (соціальні, політичні, економічні).

Територіальній громаді як системі притаманні такі властивості:

- територіальні громади подільні – складаються з підсистем, що взаємодіють між собою;
- територіальні громади є стійкими – спроможними за рахунок внутрішніх ресурсів та взаємодії між елементами бути відносно нечутливими до деяких зовнішніх змін;
- територіальні громади є динамічними системами – спроможними до змін стану;
- емерджентність територіальних громад проявляється як властивість системи залежати не тільки від властивостей складових її елементів, а й від особливостей взаємодії між ними;
- такі властивості, як синергійність та мультиплікативність, свідчать про помноження ефектів від ефективного використання елементів системи, а в цьому випадку ресурсів територіальної громади.

Отже, властивості територіальної громади як системи дозволяють розглядати її як саморегульовальну та самоврядну систему.

Положення 2. Розвиток територіальних громад досягається комплексним підходом щодо просторового, соціально-економічного розвитку, вдосконалення системи місцевого самоврядування й модернізації адміністративно-територіального устрою країни.

Комплексний підхід дозволить розглядати розвиток територіальної громади під різним кутом зору. Так, просторовий розвиток територій, як зокрема діяльність, спрямована на вирішення стратегічних завдань держави щодо управління територією, а саме: розміщення продуктивних сил, розселення населення тощо. Залежно від того як організований просторовий розвиток територіальної громади, залежить соціально-економічний розвиток на цій території, що дозволяє максимально ефективно чи навпаки використовувати стратегічний потенціал громади. Система місцевого самоврядування впливає на якість та кількість ухвалених управлінських рішень на певній території щодо можливості та доцільності поєднання ресурсів, що розміщені на території громади.

Модернізація адміністративно-територіального устрою країни дозволила провести низку реформ, зокрема реформу децентралізації влади, що передали згори вниз повноваження, так необхідні для ухвалення самостійних рішень на рівні територіальних громад. Отже, комплексне розглядання цих процесів дозволить сформувати нові можливості для просторового розвитку територіальних громад.

Ці переваги можуть бути реалізовані через комплексний план просторового розвитку території громади – документ, який дає змогу перетворити бачення щодо майбутнього громади в інструмент управління її розвитком. Він дозволяє вирішити у межах території усієї громади такі питання:

- визначення функції території;
- забезпечення соціальною, транспортною та інженерною інфраструктурою;
- формування сприятливого середовища для мешканців територіальної громади;
- створення умов для розвитку місцевого бізнесу та залучення інвестицій [12].

Положення 3. Просторовий і соціально-економічний розвиток територіальних громад базується на забезпеченні територій закріпленими власними ресурсами та відповідними повноваженнями й відповідальністю.

Просторовий розвиток на основі самодостатності передбачає наявність стратегічного потенціалу територіальної громади: природні, трудові, виробничі, екологічні та інші ресурси,

ефективне використання яких на певній території сприяє формуванню нових та зміцненню існуючих конкурентних переваг територіальної громади.

Для формування конкурентних переваг територіальної громади необхідні ефективні організаційні та управлінські механізми. Отже, органи місцевого самоврядування мають спрямовувати свої зусилля на досягнення соціально-економічного розвитку регіону на основі ендогенної бази внутрішніх ресурсів громади.

Складовою просторового управління, поряд із впливом системи органів центральної влади на розвиток адміністративно-територіальних одиниць, є формування управлінських ініціатив на субнаціональному рівні – місцевого самоврядування. Саме розвиток самоуправління на місцевому та регіональному рівнях має сприяти переходу від політики вирівнювання до політики зростання (розвиток економіки країни за рахунок синергії позитивних зрушень в економіках регіонів) [13].

Делеговані повноваження, що їх надано органам місцевого самоврядування, мають бути, по-перше, забезпечені фінансовою спроможністю громад; по-друге, забезпечені висококваліфікованими кадрами для їх виконання.

Децентралізація влади передбачає систему управління, відповідно до якої відбувається перерозподіл функцій між органами державної влади та місцевими органами самоврядування на користь останніх. Децентралізація влади сприяє зменшенню негативного впливу державного регулювання, зокрема втручання в розвиток територіальних громад, сприяє саморозвитку громади на основі чіткого визначення на місцях проблем, котрі мають бути розв'язані сьогодні, та перспектив використання потенціалу наявних ресурсів, формує умови для підвищення фінансової самозабезпеченості території через збільшення ролі органів місцевого самоврядування в соціально-економічному розвитку територіальної громади [14].

Ризики децентралізації, пов'язані з наданням більших свобод місцевим органам влади можуть виявлятися у перевищенні повноважень місцевих чиновників, у поширенні корупційних схем, зростанні незадоволення владою населення, у неспроможності ефективно управляти ресурсами громади, що потребує послідовності цього процесу, врахуванні світового досвіду щодо реформ децентралізації влади та законодавчого закріплення широкого кола відповідальності посадовців.

Децентралізація спрямована розширювати та посилювати права органів місцевого самоврядування для формування конкурентних переваг територіальних громад, однак певні функції, які менш ефективні на місцевому рівні або треба виконувати централізовано через важливість для державної безпеки, необхідно залишати за центром [15].

Управління просторовим розвитком – це багатоаспектна діяльність, що вимагає активної та скоординованої діяльності ряду спеціалістів та органів влади різних рівнів (у тому числі й ініціатив на низовому рівні): центральних, регіональних та місцевих органів влади; профільних дослідних інститутів та проєктних організацій; громадських організацій; суб'єктів бізнесу та інших. Лише за співпраці згадуваних вище учасників зможемо звести процес розвитку територій у єдину систему на основі формування комплексного управлінського впливу [13].

Положення 4. Територіальні межі громад мають формуватися на підставі обґрунтованих критеріїв щодо можливого саморозвитку. Наявність тих чи інших ресурсів на території громади, їх кількість та якість, специфіка територіальної громади, її вид – усе це формує умови для її спроможності чи неспроможності до саморозвитку.

Критеріями оцінки рівня спроможності громади відповідно до Методики формування спроможних територіальних громад, є [16]:

– чисельність населення, яке постійно проживає на території спроможної територіальної громади (до 3 тисяч осіб – 0,3; від 3 до 7 тисяч – 0,6; 7 тисяч осіб і більше – 1);

– чисельність дітей шкільного віку, які навчаються в загальноосвітніх навчальних закладах, розташованих на території спроможної територіальної громади (до 300 – 0,3; від 300 до 500 – 0,6; 500 і більше – 1);

– площа території спроможної територіальної громади (до 200 кв. км – 0,3; від 200 до 400 кв. км – 0,6, понад 400 кв. км – 1);

– індекс податкоспроможності бюджету спроможної територіальної громади (до 0,3 – 0,3; від 0,3 до 0,9 – 0,6, більше 0,9 – 1);

– частка місцевих податків та зборів у доходах бюджету спроможної територіальної громади (до 20 % – 0,3; від 20 до 40 % – 0,6; понад 40 % – 1).

Рівень спроможності визначається за сумою вказаних вище критеріїв.

- низький рівень спроможності – від 1,5 до 2,1.
- середній рівень спроможності – від 2,2 до 3,8.
- високий рівень спроможності – від 3,9.

Однак, цих критеріїв замало, щоб формулювати висновок про спроможність громади до саморозвитку.

Додатковими критеріями спроможності громад мають виступати: індекс доходів бюджету; частка витрат на оплату праці загальнодержавних функцій (місцеве самоврядування) від дохідної частини бюджету; співвідношення базової дотації до загального обсягу бюджетних надходжень [17]; рівень самоуправління територіальної громади; рівень самофінансування територіальної громади тощо.

Також треба враховувати коефіцієнт щодо специфіки громади, який передбачає наявність конкурентних переваг, що сприятимуть самодостатності розвитку територіальної громади у майбутньому.

Положення 5. Інструменти державного стимулювання й підтримки територіальних громад варіюються залежно від їх виду та специфіки наявних на території ресурсів.

Кожна територіальна громада має особливості, розмір і структуру стратегічного потенціалу, первинні та вторинні конкурентні переваги, що має бути враховано при визначенні розміру та параметрів державної підтримки просторового розвитку територіальної громади.

Рівень самодостатності територіальної громади відображає її спроможність підтримувати та забезпечувати розвиток території за рахунок власних ресурсних можливостей для забезпечення належного рівня виконання покладених на територіальну громаду функцій у межах децентралізації.

Система інструментів державної підтримки просторового розвитку територіальних громад має бути універсальною для всіх територіальних громад щодо забезпечення високо рівня та якості життя населення на всій території України. Однак розмір державної підтримки та параметри інструментів можуть змінюватися залежно від рівня самодостатності розвитку територіальної громади.

Рівень самодостатності просторового розвитку дає можливість визначати ефективність та дієвість інструментів державної підтримки просторового розвитку території, що сприяли відповідним змінам, та оцінювати дієвість місцевих органів влади із забезпечення саморозвитку.

Державна політика підтримки просторового розвитку територіальних громад в Україні має включати набір певних форм підтримки, що різняться за обсягом і складом залежно від етапу функціонування ТГ та її спроможності.

Загальна схема державної підтримки просторового розвитку територіальних громад включає сутність, форми та механізми, методи, інструменти підтримки й очікувані результати (рис. 4).

Державна підтримка розвитку територій спрямовуються за такими напрямками [17]: регіональний розвиток (у т.ч. розвиток інноваційної економіки та інвестицій, розвиток людського потенціалу, сільський розвиток, розвиток туризму, загальноукраїнська солідарність, розвиток проблемних територій, ефективне управління регіональним розвитком), розвиток дорожньої та транспортної інфраструктури, розвиток сільських територій, енергоефективність, екологічна безпека та сталий розвиток, розвиток спортивної інфраструктури, розвиток у сфері освіти, розвиток у сфері культури, розвиток у сфері охорони здоров'я, розвиток інфраструктури адміністративних послуг (ЦНАПи), розвиток інфраструктури (соціальне забезпечення).

Рис. 4. Складові державної підтримки добровільного територіальних громад та їхнього розвитку

Положення 6. Просторовий розвиток територіальної громади не обмежується її межами та відкриває можливості співпраці для досягнення синергетичного ефекту.

Спроможність територіальної громади не обмежується лише можливістю до самозабезпечення в межах границь громади. Конкурентні переваги однієї громади можуть бути доповнені конкурентними перевагами іншої громади в межах співробітництва, і в результаті синергетичного ефекту розвиток буде досягнуто в обох територіальних громадах. Це стосується і інфраструктурних проектів і проектів розвитку, що можуть бути реалізовані за рахунок ресурсів кількох територіальних громад.

Положення 7. Просторовий розвиток територіальної громади можливий за належного фінансового забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування.

Управління існуючими ресурсами територіальної громади потребує наявності певних повноважень органів місцевого самоврядування з управління розвитком територіальної громади, що надано в межах децентралізації влади. Однак це стає неможливим за відсутності належного фінансового забезпечення делегованих повноважень.

Комплексне реформування у сфері децентралізації, міжбюджетних відносин у межах зміцнення фінансової спроможності територіальних громад стає базою для просторового розвитку територій.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Запропонована концепція державного регулювання просторового розвитку територіальних громад в Україні, що становить собою впорядковану та структуровану сукупність принципів, методів, інструментів стимулювання розвитку територіальних громад і є результатом доведення висунутих гіпотез щодо необхідності

застосування системного підходу щодо просторового, соціально-економічного розвитку, вдосконалення системи місцевого самоврядування й модернізації адміністративно-територіального устрою країни; необхідності забезпечення територій закріпленими власними ресурсами та відповідними повноваженнями й відповідальністю органів місцевого самоврядування; обґрунтування критеріїв щодо можливого саморозвитку; про варіювання інструментів державного стимулювання й підтримки територіальних громад залежно від їх виду та специфіки життєдіяльності; про необхідність забезпечення співпраці громад на підставі критеріїв ефективності просторового розвитку; про необхідність комплексної системи навчання кадрів та населення громади принципів і методів саморозвитку територіальних громад; про потребу законодавчого закріплення у всіх програмних документах різного рівня ієрархії.

Доведено, що державне регулювання просторового розвитку полягає у державній інформаційно-просвітницькій; організаційній; методичній і фінансовій підтримці розвитку територіальних громад та у державному стимулюванні саморозвитку територій.

Подальші дослідження лежать у площині розробки методології моделювання просторового розвитку територіальних громад та обґрунтування напрямів державної підтримки розвитку територій.

Література

1. Бутко І.П. Деякі проблеми становлення і розвитку територіального самоврядування в Україні. *Місьцеве та регіональне самоврядування України*. 1992. № 3. С. 6–10.
2. Франко І. Що таке громада і чим вона повинна бути? Збір. творів: [у 50 т.] К., 1985. Т. 44. Кн. 1. 175 с.
3. Батанов О.В. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні. К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАНУ, 2001. 260 с.
4. Гулак Л.С. Теоретичні засади становлення місцевого самоврядування в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2013. № 6–2. Т. 1. С. 101–104.
5. Хріпливець Д.Є. Теоретичні засади моделей місцевого самоврядування. – *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 9. 2010 URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=188>.
6. Гейда О.В. Види територіальних громад в Україні та особливості їх правового статусу: загальна характеристика. *Європейські перспективи*. 2012. №3 (3). С. 9–13.
7. Гринецька С. М. Модернізація національної економіки шляхом забезпечення саморозвитку регіонів. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 11 (137). С. 169–174.
8. Європейська хартія місцевого самоврядування. Страсбург, 15 жовт. 1985 р. Хартію ратифіковано Законом № 452/97-ВР від 15 лип. 1997 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
9. Про місцеве самоврядування. Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
10. Про добровільне об'єднання територіальних громад. Закон України від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
11. Гаврилко П. П. Комплексний розвиток та конкурентоспроможність регіонів. *Ефективна економіка* № 4. 2012. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1058>.
12. Комплексний план просторового розвитку території громади. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14364>.
13. Оліферук С. І. Просторово-економічний розвиток України: узгодження територіального та соціально-економічного прогнозування та планування. *Інвестиції: практика та досвід*. № 17. 2013. С. 49–53.
14. Kondratenko, N., Papp, V., Romaniuk, M., Ivanova, O., & Petrashko, L. (2022). The role of digitalization in the development of regions and the use of their potential in terms of sustainable development. *Amazonia Investiga*, Vol. 11(51), 103–112. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.51.03.10>.
15. Ivanov Yu., Ivanova O., Laptiev V., Polyakova O., Shlykova V. (2021) Problem-oriented Management of United Territorial Communities' Development Based on Decentralization under the

Pandemic Influence. *International Scientific and Practical Conference "Sustainable Development in the Post-Pandemic Period"* (SDPPP-2021). SHS Web of Conferences. Vol. 126. 02001 <https://doi.org/10.1051/shsconf/202112606002>.

16. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад. Постанова Кабінету міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text>.

17. Сайт Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua>.

References

1. I. Butko (1992) Deiaki problemy stanovlennia i rozvytku terytorialnoho samovriaduvannia v Ukraini. [Some problems of formation and development of territorial self-government in Ukraine.] *Mistseve ta rehionalne samovriaduvannia Ukrainy. – Local and regional self-government of Ukraine* . (Vol. 3). 6–10. [in Ukrainian]
2. I. Franco (1985) Franko I. Shcho take hromada i chym вона повинна бути? Zibr. tvoriv [What is a community and what should it be? Coll. Works]. K., 1985. 44. 1. 175 [in Ukrainian]
3. O. Batanov (2001) Terytorialna hromada – osnova mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini. [Territorial community is the basis of local self-government in Ukraine]. K. : In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NANU. 260 [in Ukrainian]
4. L.Gulak (2013) Teoretychni zasady stanovlennia mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. [Theoretical principles of local self-government in Ukraine]. Scientific Bulletin of the International Humanities University. (Vol. 6-2). T. 1. 101 – 104. [in Ukrainian]
5. D. Khriplyvets (2010) Teoretychni zasady modelei mistsevoho samovriaduvannia. [Theoretical principles of local government models]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development* (Vol. 9). URL. <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=188>. [in Ukrainian]
6. O. Heida (2012) Vydy terytorialnykh hromad v Ukraini ta osoblyvosti yikh pravovoho statusu: zahalna kharakterystyka. [Types of territorial communities in Ukraine and features of their legal status: general characteristics] *Yevropeiski perspektyvy. – European perspectives* (Vol. 3 (3)). С. 9-13. [in Ukrainian]
7. Hrinevska S. M. (2012) Modernizatsiia natsionalnoi ekonomiky shliakhom zabezpechennia samorozvytku rehioniv. [Modernization of the national economy by ensuring self-development of regions] *Aktualni problemy ekonomiky. – Actual problems of economy* (Vol. 11 (137)). 169–174. [in Ukrainian]
8. Yevropeiska khartiia mistsevoho samovriaduvannia (1985) [European Charter of Local Self-Government]. Strasburh, 15 zhovt. 1985 r. Khartiuiu ratyfikovano Zakonom № 452/97-VR vid 15 lyp. 1997. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_036. [in Ukrainian]
9. Pro mistseve samovriaduvannia. [About local self-government] *Zakon Ukrainy vid 21 travnia 1997 r. № 280/97-VR*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>. [in Ukrainian]
10. Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad. [About voluntary association of territorial communities] *Zakon Ukrainy vid 5 liutoho 2015 r. № 157-VIII*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>. [in Ukrainian]
11. P. Havrylko (2012) Kompleksnyi rozvytok ta konkurentospromozhnist rehioniv. [Integrated development and competitiveness of regions.] *Efektivna ekonomika – Efficient economy* (Vol. 4). URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1058> [in Ukrainian]
12. Kompleksnyi plan prostorovoho rozvytku terytorii hromady. [Comprehensive plan for spatial development of the community.] URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14364> [in Ukrainian]
13. Oliferuk S. I. (2013) Prostorovo-ekonomichnyi rozvytok ukrainy: uzghodzhennia terytorialnoho ta sotsialno-ekonomichnoho prohnouzuvannia ta planuvannia. [Spatial development of Ukraine: coordination of territorial and socio-economic forecasting and planning.] *Investytsii: praktyka ta dosvid. – Investments: practice and experience*. (Vol. 17. 49-53). [in Ukrainian]
14. Kondratenko, N., Papp, V., Romaniuk, M., Ivanova, O., & Petrashko, L. (2022). The role of digitalization in the development of regions and the use of their potential in terms of sustainable

development. *Amazonia Investiga*, Vol. 11(51), 103-112. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.51.03.10> [in English]

15. Ivanov Yu., Ivanova O., Laptiev V., Polyakova O., Shlykova V. (2021) Problem-oriented Management of United Territorial Communities' Development Based on Decentralization under the Pandemic Influence. *International Scientific and Practical Conference "Sustainable Development in the Post-Pandemic Period"* (SDPPP-2021). SHS Web of Conferences. Vol. 126. 02001 <https://doi.org/10.1051/shsconf/202112606002> [in English]

16. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад. Постанова Кабінету міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]

17. Sait Detsentralizatsiia. [Website Decentralization]. URL: <https://decentralization.gov.ua/> [in Ukrainian]

Статтю отримано 16 листопада 2021 року
Article received November 16, 2021